

MY MUSIK

I SAMARBETE MED SVERIGES RIKSRADIO SAMT
CAROLI FÖRSAMLING, BORÅS

GERD ZACHER

ORGELKONSERT

I CAROLI KYRKA , söndag 20 mars kl 18.00

Program:

Franz Liszt
(1811-1886)

Resignazione (1877)

Heinrich Scheidemann
(1596-1663)

Te Deum

Zoltan Jeney
(1943 -)

Arthur Rimbaud i öknen (1976)

Arnold Schönberg
(1874-1951)

Sonatfragment (1940)

John Cage
(1912 -)

Some of the Harmony of Maine(1978)
[Alpha - Majesty - Harmony - Crea-
tion - Hallowell - Advent - Turner -
Sunday - St. John's - Invitation -
Transmigration - Chester - The Lilly]

Altarandakt - Liturg Sven Esselius

Alpha. C. M.

Majest.

My soul, repeat his praise, Whose mercies are so great; Whose anger is so slow to rise, So ready to abate.

C

(ur Harmony of Maine, 1794)

Denna konsert består av musikaliska fragment. Gerd Zacher berättar själv om programvalet:

"Heinrich Scheidemann noterade sitt Te Deum i långsystem tvärs över två boksidor, varav den ena gått förlorad; jag spelar vad som återstår och ger i pauserna lyssnarna tillfälle att av egen fantasi fylla i vad som saknas. Det sena orgelstycket av Liszt komponerades avsiktligt som ett fragment.

Schönbergs Sonatfragment är hans första försök att komponera tolvton för orgel; han lät stycket bli liggande ofullbordat, förmodligen för att någon förklarat det ospelbart.

Jeneys komposition reduceras efterhand till en enda ton. John Cage tog tretton satser ur en amerikansk körbok från 1700-talet och omformade dem till orgeltrior. Hans avsikt var 'att befria originalmusiken från den harmoniska teorins band, samtidigt som dess doft bevaras... Resultatet tror jag är en musik där varje enskild ton, eftersom den växer fram ur och efterföljs av tystnad, vibrerar av sin egen kraft istället för utifrån en teori som kontrollerar den i hierarkiska relationer till andra toner. Jag har försökt hävda varje tons autonomi (eller varje melodis) genom att ge den dess egen slumpvis skapade registrering.'

För framförandet fordras förutom organisten tre registranter som för övrigt har mycket att göra för att möjliggöra denna musik. 'Tempi får vara så långsamma du önskar' "

Så långt Zachers ord. Några musikhistoriska notiser fordras kanske ytterligare för att sätta in verken i deras rätta sammanhang.

Liszts egendomliga sena verk kan i någon mån förklaras av Liszts roll som musikens förste impressionist. Begreppet skapades av Monets epokgörande målning "Impression" 1872. Det skulle bli Liszt förbehållet att skapa en musikalisk motsvarighet till detta slags spel mellan ljus och skugga, att fånga fläktarna av melankoli i den skenbara idyllen, att fånga det musikaliska ögonblicket, få tiden att stanna och upphöja skissen till konstverk. Stycket komponerades när Liszt var 66 år gammal men stycket kom inte i tryck förrän år 1908.

Heinrich Scheidemann betraktas som en av grundarna av den nordtyska orgelskolan. Även hans far var organist, och sonen sändes 1611 att i tre år studera orgelspel för ingen mindre än Sweelinck i Amsterdam. Så småningom övertog han sin fars post som organist i Hamburg-kyrkan Catharinenkirche, vilken han upprätthöll tills han dog i pesten 1663. Scheidemanns komponerande blev vida beundrat och skolbildande.

Zoltan Jeneys stycke, "Arthur Rimbaud i öknen", för valfritt tangent-instrument från 1976 har vi ju här i Borås hört i tonsättarens egen auktoritativa tolkning vid en tonsättarafton i december 1981. Jeney är en av bildarna av tonsättargruppen Studion för ny musik i Budapest, 1970, sedan han kommit hem från studieåren för Petrassi i Rom. Ett halvdussin tonsättare, tolkare och dirigenter slog sig samman för att försöka hitta sig själva och sin egen musik. De arbetade de första tre åren enbart internt med improvisationer, kollektivkomponerande och ivrigt spelande allt tänkbart nytt. Impulser hämtades från den amerikanska minimalismen, John Cage och Christian Wolff. Jeney's musik har utvecklats mot allt större självklarhet och konstnärlig substans. Stycket Arthur Rimbaud i öknen genomgår en successiv reduktion. Ton för ton av den ursprungliga melodin försvinner och ersätts av en tysnad som lyssnaren själv får fylla ut. Stycket är tillägnat den ungerske poeten Dezsö Tandori och har sin upprinnelse i en dikt av denne med titel "Arthur Rimbaud sitter och silar sand mellan fingrarna". Som kommentar till Rimbauds brådmogna poetiska blomning men förtidiga förstumning, till hans asketiska ökenövningar, till hans ideal om konstnären som ett brännglas och konsten som en destillationsprocess - är dikten i sin enkelhet briljant:

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
 bcdefghijklmnopqrstuvxy
 cdefghijklmnopqrstuvx
 defghijklmnopqrstuv
 efghijklmnopqrstuv
 fghijklmnopqrstuv
 ghijklmnopqrstuv
 hijklmnopqrstuv
 ijklmnopqrstuv
 jklmnopqrstuv
 klmnopqrstuv
 lmnopqrstuv
 mnopqrstuv
 nopqrstuv
 opqrstuv
 pqrstuv
 rstuv
 tuv
 uv
 v
 w
 x
 y
 z

Om Schönbergs sonatfragment kan sägas att det var enda gången som begreppet 'sonat' skymtade i hans verklista. Efter 50 takter gav han upp och påbörjade ett annat orgelstycke, Variationer över ett recitativ, opus 40. En amerikansk forskare har i Sonatfragment spårat intressanta paralleller till den ett år senare tillkomna pianokonserten, opus 42, med dess säregna förening av sträng tolvtonsteknik och "romantisk uttrycks-kraft".

John Cages stycke är tillägnat Zacher och uruppfördes av denne i Bremen i Radio Bremens serie Pro Musica Nova 9 maj 1982, en serie där den 70-årige Cage hyllades och även själv medverkade. Som underlag för stycket tjänar en samling psalmer och hymner av den amerikanske tonsättaren Suuply Belcher (1752-1836), utgiven 1794 i staten Maine under titeln "The Harmony om Maine".

Efter det de engelska pilgrimerna bosatt sig i Massachusetts 1620 dröjde det fram till 1760-talet innan det skapades någon egentlig egen amerikansk sång- och psalmtradition. Endast ett 70-tal sånger fanns i tryck i amerikanska sångböcker 1760. Tio år senare hade antalet ökat till över 400. Belcher hör till den generation sångdik- tare som kom fram efter de mera berömda som skapade traditionen. Det var dock fråga om ett unikt amerikanskt musikidiom, så säreget att en reformrörelse kom igång redan på 1790-talet som försökte styra över utvecklingen efter vedertagna europeiska normer.

Cage tog itu med dessa melodier på ungefär samma sätt som han i stycket Cheap Imitation behandlat ett stycke av Satie (sedan för- läggaren förvägrat honom de vanliga möjligheterna, arrangemang eller lån). Med hjälp av den kinesiska orakelboken I-Ching beslöt han alltså slumpmässigt vilka toner i melodierna som skulle vara hörbara och vilka som skulle förbli ospelade. En dator, benämnd Loleta, användes för att också slumpmässigt styra orgelregistrering- arna. Vid konserten i Borås sker det dock manuellt.

GERD ZACHER, född 1929, räknas sedan länge till en av den moderna musikens främste orgelmästare. Han har bidragit till att skapa nya spelsätt och klangmöjligheter, liksom att ha befriat instrumentet från många gamla spelschabloner. Efter att ha studerat kyrkomusik och komposition vid musikhögskolan i Detmold 1949-52 studerade Zacher komposition och piano privat för Theodor Kaufmann i Hamburg 1952-54. På sommarkurserna i Darmstadt 1952 och 1953 tog han starka intryck av Olivier Messiaens undervisning. 1954-57 var han kantor och organist i tyska evangeliska kyrkan i Santiago, Chile och 1957-70 ansvarade han för musiken i Lutherkyrkan i Hamburg. Sedan 1970 är han professor och chef för institutet för evangelisk kyrkomusik vid Folkwang-högskolan i Essen.

Nästa konsert i NY MUSIK:s serie blir den 29 mars, tisdag, i Bäckängskolans aula. Slagverksgruppen KROUMATA spelar.